

PSIXOLOGIK XIZMATLARNING INDIVIDUAL RIVOJLANISH VA JAMOAVIY SHAKLLANISH JARAYONIGA TA'SIRI

Kadirova Muhayyo Mavlonovna

Navoiy davlat universiteti, Psixologiya kafedrası

MAQOLA MALUMOTI

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received: 08.09.2025

Revised: 09.09.2025

Accepted: 10.09.2025

KALIT SO'ZLAR:

*Psixologik xizmat,
individual rivojlanish,
jamoaviy shakllanish,
intellektual salohiyat,
motivatsiya, ijtimoiy
moslashuv, emotsional
barqarorlik..*

Maqolada psixologik xizmatlarning individual rivojlanish va jamoaviy shakllanish jarayoniga ta'siri yoritilgan. Shaxsiy rivojlanish yo'nalishida xizmatlarning ahamiyati o'zini anglashni kuchaytirish, intellektual salohiyatni yuzaga chiqarish va psixologik barqarorlikni mustahkamlash bilan izohlangan. Jamoaviy shakllanishga oid qarashlarda esa muloqot, hamkorlik va ijtimoiy qo'llab-quvvatlashning o'quv muhitidagi o'rni tahlil qilingan. Xalqaro ilmiy qarashlar taqqoslab ko'rsatilib, psixologik xizmatlar ta'lim samaradorligini oshiruvchi ilmiy-amaliy mexanizm sifatida talqin etilgan.

KIRISH

Zamonaviy ta'lim tizimida psixologik xizmatlar nafaqat qo'shimcha yordamchi faoliyat, balki shaxsning intellektual, emotsional va ijtimoiy jihatdan kamol topishini ta'minlovchi markaziy mexanizmlardan biri sifatida qaralmoqda. Bunday xizmatlarning ahamiyati shundan iboratki, ular individual rivojlanish jarayonida talabning shaxsiy qobiliyatlarini ochib berish, o'zini anglash darajasini oshirish va psixologik barqarorlikni ta'minlash imkonini yaratadi. Shu bilan birga, jamoaviy shakllanishga yo'naltirilgan yondashuvlar orqali o'quvchilar o'zaro muloqot, hamkorlik va ijtimoiy moslashuv ko'nikmalarini puxta egallab boradilar.

Individual yo‘naltirilgan psixologik xizmatlar talabani shaxsiy ehtiyojlarini aniqlash va ularni samarali rivojlantirishda muhim vosita hisoblanadi. Masalan, maslahat suhbatlari, individual psixodiagnostika va shaxsiy rivojlanish dasturlari orqali o‘quvchi o‘z kuchli va zaif tomonlarini yaxshiroq anglaydi, bu esa uning kelgusida muvaffaqiyatli faoliyat yuritishiga zamin yaratadi¹⁶⁷.

Jamoaviy shakllanish jarayoniga yo‘naltirilgan xizmatlar esa ko‘proq kommunikativ va ijtimoiy ko‘nikmalarni mustahkamlashga xizmat qiladi. Guruh mashg‘ulotlar, treninglar va psixologik seminarlar talabalarda hamkorlik ruhini rivojlantiradi, o‘zaro yordam madaniyatini shakllantiradi va konfliktlarni konstruktiv hal qilish ko‘nikmasini rivojlantiradi¹⁶⁸. Bunday yondashuvlar o‘quv muhitida sog‘lom psixologik atmosfera yaratib, talabalarning bir-birini qo‘llab-quvvatlashiga asos bo‘ladi.

Xorijiy va rus ilmiy an‘analarida bu ikki yo‘nalish ko‘pincha bir-birini to‘ldiruvchi tizim sifatida talqin etiladi. Bir tomondan, individual rivojlanish shaxsiy salohiyatni ochadi, ikkinchi tomondan, jamoaviy shakllanish ijtimoiy moslashuv va muloqot madaniyatini mustahkamlaydi. Demak, psixologik xizmatlarning ta‘lim muhitidagi asosiy vazifasi — shaxsiy va ijtimoiy omillarni uyg‘unlashtirib, har bir talabani intellektual hamda emotsional imkoniyatlarini to‘liq ro‘yobga chiqarishdan iboratdir¹⁶⁹.

Psixologik xizmatlar individual o‘shish va ijtimoiy moslashuvni qo‘llab-quvvatlovchi asosiy mexanizmlardan biri sifatida talqin qilinadi. Ularning vazifasi shaxsning ichki salohiyatini ochish, o‘zini anglashni chuqurlashtirish va psixologik barqarorlikni ta‘minlash bilan bir qatorda, ijtimoiy muloqot va hamkorlik orqali jamoaviy adaptatsiyani rivojlantirishdan iborat.

Ta‘lim psixologiyasidagi nazariy qarashlarda individual va ijtimoiy rivojlanish o‘zaro chambarchas bog‘liq jarayon sifatida ko‘riladi. Shaxsiy motivatsiya va emotsional barqarorlik ichki rivojlanishni belgilasa, ijtimoiy tajriba va moslashuv ko‘nikmalari guruh muhitda shakllanadi. So‘nggi yillarda ijtimoiy-emotsional o‘rganishga qaratilgan yondashuvlar keng qo‘llanmoqda. Hissiy intellektni rivojlantirish, o‘zaro munosabat ko‘nikmalarini boyitish va emotsional salomatlikni ta‘minlash orqali o‘quvchilarda ham individual, ham jamoaviy rivojlanish barqaror shakllanadi¹⁷⁰.

¹⁶⁷ Erikson E. Identity and the Life Cycle. New York: W. W. Norton, 1994.

¹⁶⁸alom I.D. Theory and Practice of Group Psychotherapy. New York: Basic Books, 2005.

¹⁶⁹ Corey G. Theory and Practice of Counseling and Psychotherapy. Belmont: Brooks Cole, 2017.

¹⁷⁰ Sultana, N.; Ali, L.; Kashan, S. Role of Educational Psychologists for Social and Emotional Learning of Students and Head Teachers: A Systematic Literature Review. Journal of Education and Social Studies, 2024, 5(2), 229–237. DOI: <https://doi.org/10.52223/jess.2024.5203>

Rossiya ta'lim tizimida ijtimoiy-emosional kompetensiyalarni dasturiy asosga kiritish jarayonida bunday xizmatlar natijadorligi kuzatilgan. Mas'uliyat, o'zini boshqarish, hamkorlik kabi ko'nikmalar nafaqat shaxsiy rivojlanish, balki akademik yutuqlar bilan ham bevosita bog'liqligi qayd etilgan¹⁷¹.

Yevropa ilmiy makonida esa psixologik xizmatlar ko'proq dalilga asoslangan amaliyot bilan izohlanadi. Ta'lim muassasalarida shaxsiy va guruh rivojlanishni uyg'unlashtiruvchi dasturlar samaradorligi oshirish uchun ilmiy asoslangan yondashuvlar zaruriy omil sifatida qaraladi¹⁷².

Amerika psixologik an'alarida xizmatlarning asosiy vazifasi ijtimoiy-emosional rivojlanish va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tizimini tashkil etish bilan bog'lanadi. Maslahat, profilaktika va qo'llab-quvvatlash shakllari orqali shaxsning individual o'sishi ham, jamoaviy moslashuvi ham mustahkamlanadi¹⁷³.

Xalqaro adabiyotning umumiy nuqtayi nazar shuki, individual rivojlanish (o'zini anglash, barqarorlik, motivatsiya) va jamoaviy shakllanish (hamkorlik, muloqot, ijtimoiy qo'llab-quvvatlash) o'zaro bog'liq va bir-birini to'ldiruvchi jarayonlardir. Psixologik xizmatlar shu ikki yo'nalishni uyg'unlashtirish orqali ta'lim samaradorligini oshiruvchi ilmiy-amaliy mexanizm sifatida e'tirof etiladi.

Psixologik xizmatlar ta'lim muhitida ikki asosiy yo'nalishda sezilarli ta'sir ko'rsatadi: shaxsiy rivojlanish va jamoaviy shakllanish. Birinchi yo'nalishda talabalar o'z qobiliyatlarini anglash, kuchli va zaif tomonlarini tahlil qilish hamda o'zini boshqarish ko'nikmalarini mustahkamlash imkoniyatiga ega bo'ladilar. Shaxsiy muloqot va psixologik qo'llab-quvvatlash jarayonida motivatsiya barqarorlashadi, stressni yengib o'tish qobiliyati kuchayadi, intellektual salohiyatni namoyon etish imkoniyati kengayadi.

Ikkinchi yo'nalish – jamoaviy shakllanish – o'quvchilarning o'zaro muloqotga kirishishi, hamkorlikda ishlashi va ijtimoiy moslashuv darajasini oshirishda muhim o'rin tutadi. Guruh mashg'ulotlar orqali talabalar bir-birining tajribasidan foydalanadi, fikr almashadi, o'z qarashlarini asoslash va himoya qilishni o'rganadi. Natijada, ijtimoiy kompetensiyalar boyiydi, jamoada o'z rolini to'g'ri aniqlash ko'nikmalari shakllanadi.

¹⁷¹ OECD. Survey on Social and Emotional Skills (SSES): Moscow (The Russian Federation). In: Beyond Academic Learning. First Results from the Survey on Social and Emotional Skills. Paris: OECD Publishing, 2021. DOI: <https://doi.org/10.1787/92a11084-en>

¹⁷² Jurišević, M. Evidence-Based Practice for Psychologists in Education. Psychology in Russia: State of the Art, 2019, 12(4), 65–79. DOI: <https://doi.org/10.11621/pir.2019.0405>

¹⁷³ Zabek, F. et al. Roles and Functions of School Mental Health. Frontiers in Education, 2022, 7, 842870. DOI: <https://doi.org/10.3389/educ.2022.842870>

Kuzatishlar shuni ko'rsatadiki, individual va jamoaviy yo'nalishlar bir-birini to'ldiradi. Shaxsiy rivojlanish mustahkam bo'lmasa, talaba guruh muhitiga to'liq integratsiyalasha olmaydi. Aksincha, jamoaviy shakllanish yetarli darajada bo'lmasa, shaxsiy intellektual va emotsional o'sish jarayoni cheklangan bo'lib qoladi. Shu bois psixologik xizmatlarning samarasi ularning kompleks qo'llanilishida yaqqol namoyon bo'ladi.

Psixologik xizmatlarning ta'lim muhitida tutgan o'rni shaxsiy rivojlanish va ijtimoiy shakllanish jarayonlari orqali to'liq namoyon bo'ladi. Individual yo'nalishlarda xizmatlar shaxsning ichki salohiyatini yuzaga chiqaradi, o'zini anglash darajasini kuchaytiradi va psixologik barqarorlikni mustahkamlaydi. Jamoaviy yo'nalishlarda esa hamkorlik, o'zaro muloqot va ijtimoiy qo'llab-quvvatlashni rivojlantiradi. Shu ikki qirra uyg'unlashganda ta'lim samaradorligi oshadi, talaba faqat bilim oluvchi emas, balki ijtimoiy faol, ijodkor shaxs sifatida shakllanadi.

Amaliy tavsiyalar sifatida, birinchidan, ta'lim muassasalarida psixologik xizmatlarni tizimli tashkil qilish va ularni o'quv jarayonining ajralmas qismiga aylantirish zarur. Ikkinchidan, individual mashg'ulotlar bilan bir qatorda jamoaviy trening va seminarlarni muntazam o'tkazish foydali bo'ladi. Uchinchi tavsiya, psixologik xizmatlarning samaradorligi ko'p jihatdan o'qituvchilar va rahbarlarning psixologik savodxonligiga bog'liq bo'lgani sababli, ular uchun ham maxsus metodik qo'llanmalar va malaka oshirish dasturlarini yo'lga qo'yish lozim. To'rtinchidan, xizmatlarni tashkil etishda milliy ta'lim an'analari bilan bir qatorda xorijiy tajribalarni ham uyg'unlashtirish ta'sirchan natija beradi.

ADABIYOTLAR

1. Erikson E. Identity and the Life Cycle. New York: W. W. Norton, 1994.
2. Yalom I.D. Theory and Practice of Group Psychotherapy. New York: Basic Books, 2005.
3. Corey G. Theory and Practice of Counseling and Psychotherapy. Belmont: Brooks Cole, 2017.
4. Sultana, N.; Ali, L.; Kashan, S. Role of Educational Psychologists for Social and Emotional Learning of Students and Head Teachers: A Systematic Literature Review. Journal of Education and Social Studies, 2024, 5(2), 229–237. DOI: <https://doi.org/10.52223/jess.2024.5203>
5. Jurišević, M. Evidence-Based Practice for Psychologists in Education. Psychology in Russia: State of the Art, 2019, 12(4), 65–79. DOI: <https://doi.org/10.11621/pir.2019.0405>
6. Zabek, F. et al. Roles and Functions of School Mental Health. Frontiers in Education, 2022, 7, 842870. DOI: <https://doi.org/10.3389/educ.2022.842870>